

УДК 394.942:(728.7)

ЗОНІАНС – ІНОЗЕМЦІ ЧИ ЧАСТИНА ПАНАМСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА?

Ця стаття аналізує специфічну соціокультурну спільноту в Панамі – зоніанс. Цей термін зазвичай використовується по відношенню до неіспаномовних американців, які живуть та працюють у зоні Панамського Каналу. Незважаючи на відсутність

значного впливу сьогодні, зоніанс визначали економічне життя Панами у ХХ столітті.

Ключові слова: *зоніанс, американо-панамські відносини, зона Панамського Каналу.*

Панама – це країна з унікальним географічним положенням і надзвичайно непростю долею. Ця територія упродовж всієї своєї історії була об'єктом зазіхань зі сторони різних країн: Іспанії, Колумбії, США.

У цій статті буде аналізуватися образ життя та значення унікальної соціокультурної групи, котра традиційно асоціюється з володарюванням США у Панамі – зоніанс. Під цим терміном маються на увазі американські громадяни, котрі жили та працювали в зоні Панамського каналу. В зоні Панамського каналу, а не у Панамі – це важливе уточнення, оскільки, починаючи з 1903 року – року отримання Панамою незалежності – и закінчуючи 2000 роком, Панамський канал і територія довкола нього була територією Сполучених Штатів.

Тема дослідження світобачення зоніанс та їх взаємовідносин з місцевим населенням досить непогано розкрита в американській історіографії. Звісно, найкращі дослідження були проведені представниками самих зоніанс – Гербертом та Марі Кнапп, а також Густаво Мелландером. Серед інших дослідників, які займалися цією тематикою, треба виділити Алана МакФерсона, Майкла Доноффа, Джорджа Пакозді. Також існує цікаве дослідження, присвячене зоніанс вже після їх повернення до США – «Зоніанс у кіберпросторі», зроблене Ледою Куке.

Як же так сталося, що зона Панамського каналу, де проживали зоніанс, стала державою усередині Панами, а не її частиною? Справа в тому, що Панама в 1903 році стала незалежною від Колумбії лише завдяки величезній підтримці США [1, с. 19]. Це дозволило у тому же 1903 році Сполученим Штатам наполягти на підписанні принизливого для Панами договору Хея – Бюно-Варильї, згідно якого Панама передавала частину своєї території для

будівництва майбутнього каналу США, а також підтверджувала право останніх втручатися у внутрішню політику країни. Варто зазначити, що під договором зі сторони Панами стоїть підпис француза, який одразу після підписання втік на свою батьківщину (і згодом офіційно визнаний державним зрадником у Панамі), а сам договір навіть не був переведений на іспанську мову [1, с. 20].

Таким чином, США отримали територію, яка була їм потрібна, і туди почали переселятися американські спеціалісти для побудови і обслуговування каналу. Також зона Панамського каналу стала стратегічно важливою точкою у воєнному відношенні, тому там були побудовані 2 військові бази – Форт Амадор и Форт Грант. І всі американці, які переселилися сюди, стали називати себе «зоніанс». Неважко здогадатися, що цей етнонім походить від слова «зона».

Із самого початку умови життя зоніанс сприяли її ізоляції від місцевого населення. Зона Панамського каналу була обнесена стіною з обох боків і охоронялась озброєними солдатами; усередину можна було потрапити, тільки маючи американське громадянство або отримавши спеціальний дозвіл. Жителі Панами або інших країн могли працювати там в якості обслуговуючого персоналу, однак вони проживали за межами Зони. Окрім того, існував і освітній бар'єр між американцями и панамцями: перші дуже часто були висококваліфікованими спеціалістами, у той час як більшість дорослих жителів Панами до початку 70-х років ХХ сторіччя були неграмотними [1, с. 127].

Типовий зоніанс описується Гербертом и Марі Кнапп як «недипломатичний, владний і расист» [3, с. 10]. Расизм часто виражався у презирстві до панамців, а також в тому, що зоніанс, як правило, не обтяжували себе вивченням іспанської мови, на якій розмовляє більшість населення Панами. Зрозуміло, були і виключення: іноді траплялись шлюби між американцями і панамцями, а деякі зоніанс, як, наприклад, Кнаппи, знали іспанську. Однак характеристика, яку дослідники дали своїм співвітчизникам, в цілому відповідала істині.

Надзвичайно яскраво описав менталітет зоніанс американець Джон Перкінс у своїй книзі «Сповідь економічного вбивці», заснованій на його особистих спогадах [2, с. 57]:

«Ми зупинились біля живописного парку. Старовинні руїни були обвиті бугенвілеєю. Табличка повідомляла, що колись це був форт, побудований для захисту міста від англійських піратів. Якесь сімейство готувалось до вечірнього пікніку: батько, мати, син, дочка и похилого віку чоловік, напевно дідусь. Неочікувано мені страшно захотілось зануритися у той спокій, який, здавалось, окутав цю сім'ю. Коли ми проходили повз них, вони стали посміхатися, помахали нам рукою і привіталися по-англійськи. Я поцікавився, чи не туристи вони. Вони розсміялись. Чоловік підійшов до нас.

– Я представник третього покоління нашої сім'ї в зоні Каналу, – гордо пояснив він. – Мій прадід приїхав сюди через три роки після закінчення будівництва. Він був водієм мулу. Так називали трактори–тягачі, які тягнули кораблі через систему шлюзів. – Він показав на похилого чоловіка, який допомагав дітям накривати стіл для пікніка. – Мій батько вже був інженером, я пішов по його стопах.

Жінка допомагала тестю и дітям накривати на стіл. Сонце за їх спинами опустилося в блакитну воду. Сцена була наповнена ідилічною красою і нагадувала картину Моне. Я спитав у чоловіка, чи були вони громадянами США.

Він недовіжливо поглянув на мене.

– Звичайно. Зона Каналу – це територія Сполучених Штатів.

У цей час хлопчик підбіг до батька повідомити, що вечеря готова.

– Ваш син стане четвертим поколінням? Чоловік молитовно склав руки і возвів їх до неба:

– Кожен день молюсь Богу, щоб Він дав нам цю можливість. Це просто чудесно – жити в зоні Каналу. – Опустивши руки, він подивився на Фіделя. – Сподіваюсь, що ще років п'ятдесят ми

зможемо тут утриматися. Цей деспот Торріхос мутить воду. Небезпечний чоловік.

Неочікувано я немовби відчув поштовх. Я сказав йому по-іспанськи:

– До побачення. Сподіваюсь, ви и ваша сім'я гарно проведете тут час і багато дізнаєтесь про культуру Панами.

Чоловік з відразу подивився на мене.

– Я не говорю по-іспанськи, – сказав він. Різко розвернувшись, він направився до своєї сім'ї.»

Не дивно, що зоніанс стали об'єктом вираження антиамериканської ненависті зі сторони населення Панами. Будь-який протестний рух починався із спроби прорватися в зону Каналу, а будь-який політик, який слідував доктрині панамського націоналізму, робив особливий наголос на неприпустимості знаходження американської території усередині Панами и на забороні використання англійської мову у державній сфері. Однак, негативною стороною такого політичного мислення було те, що при ньому обмежувалися права національних меншин Панами. Особливо це стосувалося креолів – нащадків африканських рабів, які переїхали до Панами із різних країн Карибського моря і розмовляють на креольському діалекті англійської мови. [3, с. 8] Систематичне обмеження прав цієї групи припинилося лише в кінці 60-х років, після приходу до влади Омара Торріхоса, який розробив нову концепцію панамської нації, за якою люди визнавалися правомочними жителями Панами незалежно від їх расової, мовної та ідеологічної приналежності. Єдиною умовою було бажання людей працювати на користь держави та її взаємовідносин із іншими країнами, що відображено у національному девізі Панами – «Pro Mundi Beneficio» («Для процвітання світу»). Саме через недотримання цієї умови зоніанс продовжувалися вважатися небажаними жителями Панами.

Одним із найяскравіших прикладів протесту проти заняття Сполученими Штатами зони Панамського каналу стала студентська демонстрація 9 січня 1964 року. Головною вимогою протес-

туючих стало вивішення прапора Панами в зоні Каналу, нарівні з американським прапором. Біля 500 чоловік приймали участь у демонстрації. Згодом частина з них проломила паркан, перерізала колючий дріт і увійшла до зони Каналу. У відповідь поліція зони відкрила по ним вогонь.

Наступні 4 дня на кордоні зони Каналу відбувалася перестрілка. Лише після цього обидві сторони домовилися про припинення вогню, и вимога протестувальників – вивісити флаг Панами – була виконана. У ході протесту загинуло 24 панамці, і ще 90 чоловік були поранені; американці втратили 3 чоловік вбитими и 30 чоловік пораненими [1, с. 34-35].

Ці події стали поштовхом для ще більшої ненависті місцевого населення по відношенню до зоніанс, а також сприяли популяризації ідеї повернення зони Панамського каналу Панамі.

Ця ідея, враховуючи співвідношення могутності США та Панами, здавалася нездійсненною. Однак лідер Панами Омар Торріхос зміг втілити її в життя. Після декількох років надзвичайно тяжких переговорів його делегація спромоглася досягти згоди з адміністрацією президента США Джиммі Картера и 7 вересня 1977 року було підписано угоду Торріхоса-Картера, згідно якій США зобов'язувались поступово передавати Панамі контроль над Каналом, а 31 грудня 1999 року Канал повністю переходив під контроль Панами [4, с. 11].

Умови цієї угоди були виконані, и це стало кінцем проживання більшості зоніанс в зоні Каналу. Незважаючи на можливість залишитися працювати у зоні Каналу, вони в переважній своїй кількості виїхали до Сполучених Штатів Америки, оскільки не хотіли миритися із новими реаліями, а також відчували гостру неприязнь до себе. Зона Панамського Каналу більше не була раєм для американців [5, с. 1].

Для всіх американців, які проживали у зоні Каналу, пам'ять про «старі добрі часи» виявилася важливою. В США було засновано «Спільноту Панамського Каналу», яка організовує щорічний з'їзд колишніх зоніанс зі всіх куточків світу в місті Орlando

в штаті Флорида, а також велику кількість інших заходів. Окрім того, спільнота також займається збором спогадів про життя зоніанс в зоні Панамського Каналу, та публікує їх на своєму веб-сайті. Надзвичайно примітним є девіз спільноти: «Зберігати американські ідеали і дружні зв'язки зони Каналу».

Варто зазначити, що в зоні Панамського Каналу народилося достатньо багато відомих персон у різноманітних сферах діяльності. Необхідно згадати і відомого політика Джона МакКейна, и легендарного бейсболіста Рода Карью, і письменника-фантаста Фредеріка Поля, и автора жартівливо-філософського «закону Мерфі» – інженера Едварда Мерфі.

Підбиваючи підсумки, я хочу сказати, що серед дослідників немає однозначного консенсусу щодо визначення національності зоніанс. Хтось вважає їх американської субетнічною спільнотою, хтось – новою нацією, яка не є ні американською, ні панамською. Я вважаю, що існують всі підстави вважати зоніанс виключно американською спільнотою. По-перше, до такого висновку наводить значна закритість жителів зони Каналу від оточуючого їх середовища; по-друге, мова зоніанс змінилася досить несуттєво, оскільки вона слабо взаємодіяла із місцевою мовою; по-третє, самі зоніанс не сприймали себе жителями Панами, і відповідно місцеві жителі також вважали жителів зони Каналу іноземцями, котрим не місце в Панамі.

Варто примітити одну важливу деталь в біографії усіх знаменитостей, які народились в зоні Панамського Каналу: вони змогли добитися успіху, лише виїхавши до Сполучених Штатів Америки або до Європи. Цей факт засвідчує про відсутність інтеграції з місцевим суспільством.

Також вражаючим є той факт, що люди, які були зоніанс у 3-4 покоління, практично повністю виїхали до Сполучених Штатів, хоча мали можливість залишатися жити і працювати в Панамі. Вони розуміли, що є іноземцями в зоні Панамського Каналу – місці, де вони народились и вирости.

Список використаної літератури та джерел

1. Бакланов М. Г. Меж двух Америк / М. Г. Бакланов – М.: Изд-во Агентства печати Новости, 1990 – 304 с., ил.
2. Джон Перкинс Исповедь экономического убийцы / Д. Перкинс – М.: Претекст, 2005 – 203 с.
3. Linking Oceans: English, Economic Diversity and National Identity in Panama / G. Pakozdi – Toronto, 2011 – 15 p.
4. United States Treaties and other international agreements. Vol. 33, part 1 – Washington D. C., U. S. Government printing office, 1987 – 1164 p.
5. `Zonians' mourn dying society [Электронный ресурс] / Niko Price – 9 August, 1999 - Режим доступа: http://www.tulsaworld.com/archives/zonians-mourn-dying-society/article_1b9ca488-ca17-5c96-a7d5-0ae149e7ce7a.html (05.10.2016)

Самофатов М.

ЗОНИАНС – ИНОСТРАНЦЫ ИЛИ ЧАСТЬ ПАНАМСКОГО ОБЩЕСТВА?

Эта статья анализирует специфическое социокультурное сообщество в Панаме – зонянс. Этот термин обычно используется по отношению к неиспаноязычным американцам, которые живут и работают в зоне Панамского Канала. Несмотря на отсутствие значительного влияния сегодня, зонянс определяли экономическую жизнь Панамы в XX столетии.

Ключевые слова: *зонянс, американо-панамские взаимоотношения, зона Панамского Канала.*

Samofatov M.

ZONIANS – FOREIGNERS OR PART OF PANAMANIAN SOCIETY?

This article analyses specific socio-cultural society in Panama – Zonians. This term usually refers to non-Spanish speaking Americans, who live and work in Panama Canal Zone. Despite not having much influence today, Zonians were defining economic life of Panama in XX century.

Keywords: *zonians, USA-Panama relationships, Panama Canal Zone.*